

Avdelning för utbildning och arbetsmarknad

SKR:s analys av rättsläget gällande webbfilter i skolmiljöer och andra offentliga miljöer

Bakgrund

Sveriges kommuner och regioner (SKR) har fått många frågor om förutsättningarna att införa begränsning av information genom att införa webbfilter i skolan. Krav på filtrering har rests i olika sammanhang i debatten samtidigt som det har påtalats att filtret döljer information som elever ska ha tillgång till enligt skolans styrdokument, såsom information om sex och samlevnad, hbtq-rättigheter, relationer och preventivmedel. För att kunna genomföra en sådan begränsning av information som även innebär en kontroll och övervakning av elevernas datoranvändning, krävs att en juridisk prövning av lagligheten att filtrera innehåll inom skolverksamheten ska ha genomförts. Insatser som kan uppfattas som ingrepp i den personliga integriteten måste vara väl övervägda och väl motiverade. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det synnerligen viktigt att en sådan begränsning dokumenteras och framförallt motiveras.

Sammanfattning

- Någon praxis gällande skolan och användande av webbfilter finns inte, såvitt SKR känner till. Enligt nedan redovisade beslut från Justitieombudsmannen och Justitiekanslern anses att när vissa offentliga verksamheter, t.ex. bibliotek lånar ut utrustning till enskilda personer i verksamheten har de rätt att bestämma vilken information som hämtas in. Att ha regler om att t.ex. ett biblioteks datorer inte får användas för sökning efter pornografiskt material, anses inte vara en begränsning av den grundlagsskyddade informations- och yttrandefriheten.
- Införande av webbfilter kan innebära en behandling av elevers personuppgifter. Oavsett vilken teknik som används för filtrering så kan loggning ske lokalt eller i molntjänst. Det innebär i de fallen att det finns en spårbarhet till enskild elev och ett register har skapats. Det kräver att skolverksamheten uppfyller alla krav i dataskyddslagstiftningen och framförallt gällande tekniska och organisatoriska åtgärder enligt artikel 32 i dataskyddsförordningen. Hög säkerhet måste garanteras då det handlar om särskilt skyddsvärda uppgifter om barn. Skolans berättigade intresse måste vägas mot det eventuella integritetsintrång som en sådan kontroll och

övervakning innebär för eleverna. Bedömning måste göras mot aktuellt verktyg för lagring. Om kraven uppfylls finns inget som hindrar att webbfilter införs på skolans utrustning men användningsvillkor måste finnas och vara kända och bedömningen dokumenteras.

- I konstitutionsutskottets betänkande 2018/19:1768 har ett flertal motioner om att tillsätta utredning om att begränsa spridning av pornografi och blockering av webbsidor med visst innehåll avstyrkts. Utskottet vidhåller att det är viktigt att på olika sätt motverka pornografi men att det inte är förenligt med grundlagsfästa tryck- och yttrandefriheten och att det inte i första hand bör ske genom ytterligare inskränkningar av dessa rättigheter.

Rättsläget

Yttrande- och informationsfrihet

I 2 kap. kap. regeringsformen ges bestämmelser om medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter. I 1 § anges bl.a. att varje medborgare gentemot det allmänna är tillförsäkrad informationsfrihet, vilken beskrivs som en frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden. Detta stadgande garanterar medborgarnas handlingsfrihet när det gäller att motta upplysningar som erbjuds från olika håll. Däremot innefattar det ingen skyldighet för det allmänna att lämna information (se prop. samt JO beslut den 9 januari 1998, dnr 3622-1996).

Informationsfriheten innefattar frihet att motta och att aktivt inhämta information. Härvid får dock självfallet inte användas metoder som i andra sammanhang är förbjudna, t.ex. inbrott. Som har framgått ovan innefattar informationsfriheten i den nu aktuella meningen inte den i tryckfrihetsförordningen reglerade rätten att ta del av allmänna handlingar (jfr tredje stycket). Detta anses innebära att bestämmelsen om informationsfrihet inte i något fall medför skyldighet för det allmänna att lämna information ([prop. 1975/76:209 s. 143](#)).

Denna rätt beskrevs av Grundlagberedningen som en rätt att inhämta och motta uppgifter och upplysningar. Enligt beredningen var det en förutsättning för upplysning och meningsutbyte att det finns metoder att nå fram till allmänheten. Beredningen nämnde i detta sammanhang kravet på att var och en ska ha rätt att inneha och använda ljudradio- och televisionsmottagare. Även i övrigt måste det enligt beredningen finnas möjligheter för allmänheten att genom lån på bibliotek, genom inköp eller på annat sätt bereda sig tillgång till information. Beredningen påpekade vidare att bestämmelser i lagar om sluten vård om de intagnas korrespondens ofta föreskriver inte bara begränsningar i deras rätt att sända skriftliga meddelanden utan även i rätten att motta sådana meddelanden. I detta hänseende innebär sådana

bestämmelser begränsningar av den i förslaget fastslagna rätten till information ([SOU 1972:15](#) s. 156).

JO har uttalat att bestämmelsen om informationsfrihet inte kan tas till intäkt för uppfattningen att ett folkbibliotek skulle ha skyldighet att tillhandahålla alla sina böcker för allmänheten (9 januari 2008, 3622-1996). I ett annat beslut samma dag anfördes att samma principer är tillämpliga när det gäller biblioteksbesökarens tillgång till internet (dnr 632-1997). Det innebär enligt JO att när myndigheten lånar ut utrustningen till enskilda personer har den rätt att bestämma vilken information som får hämtas in från internet. JO har t.ex. inte haft något att erinra mot att bibliotek har uppställt regler om att bibliotekets dator inte får användas för sökning av bl.a. pornografiskt material (JO 2001/02 s. 469). JO har också i senare beslut tagit ställning till att det inte finns något som hindrar att bibliotek sätter upp regler om vilken slags information som får sökas på internet med hjälp av bibliotekets dator (t.ex. JO beslut den 7 februari 2008, dnr 194-2007).

Vidare har JO ansett att samma resonemang som givits uttryck för i biblioteksbesluten kan föras när en vårdinrättning tillhandahåller en dator som patienter får använda (JO beslut den 29 juni 2012, dnr 3039-2010). JO menar att det inte finns något som hindrar att sjukhus har regler om att en dator som sjukhus tillhandahåller inte får användas för sökning av bl.a. pornografiskt material.

Justitiekanslern (JK) har uttalat att åtgärder som bibliotek vidtar för att begränsa möjligheten att söka efter hemsidor med pornografiskt innehåll med hänvisning till bibliotekets datorer inte strider mot yttrandefrihetsgrundlagen eller tryckfrihetsförordningen (JK beslut 20 mars 2003, dnr 1140-03-31).

Dataskyddslagstiftningen

Laglig grund

I skolverksamhet används personuppgifter i många olika sammanhang. För att en behandling av personuppgifter ska vara laglig ska den personuppgiftsansvarige uppfylla något av de villkor som framgår av artikel 6 i dataskyddsförordningen. När det gäller skolans kärnverksamhet att tillhandahålla, anordna och bedriva undervisning omfattas det av den lagliga grunden i artikel 6.1.e, att utföra en uppgift av allmänt intresse. I skolan behandlas ofta även personuppgifter om barn. Dessa uppgifter är särskilt skyddsvärda. Enligt dataskyddslagen får offentliga skolor även behandla känsliga personuppgifter men det krävs att det är nödvändigt med hänsyn till allmänna intresset och inte innebär otillbörligt intrång i elevernas personliga integritet. Den som är personuppgiftsansvarig ansvarar för att personuppgifter behandlas på ett korrekt sätt och att dataskyddsreglerna följs.

Grundläggande principer

Vid all behandling av personuppgifter ska den personuppgiftsansvarige se till att de grundläggande principerna som framgår av artikel 5 i dataskyddsförordningen följs. Det innebär bland annat att personuppgifterna bara får samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål, att bara de personuppgifter som behövs för nämnda ändamål får behandlas och att uppgifterna senare inte får behandlas på ett sätt som är oförenligt med dessa ändamål och att det måste vara transparent vilka personuppgifter som behandlas. Det innebär också att den personuppgiftsansvarige ska behandla personuppgifterna på ett sätt som säkerställer lämplig säkerhet för uppgifterna och när det gäller barn är den förhöjd. Vidare ansvarar den personuppgiftsansvarige för att kunna visa och bevisa att principerna följs (ansvarsskyldighet).

Bedömning ur dataskyddsperspektiv

När skolhuvudmän lånar ut utrustning till eleverna har de rätt att bestämma vilken information som får hämtas in och kontrollera att reglerna efterföljs. De får dock inte göra skillnad mellan användarna annat än på objektiv grund. Om ett webbfilter införs måste skolan för att uppfylla transparenskravet tydligt informera eleverna om att de lägger spår efter sig om de söker på pornografiskt material när de använder skolans utrustning. De ska också upplysas om att spåren kommer undersökas och varför skolan gör detta. Skolhuvudmannens berättigade intresse måste vägas mot det eventuella integritetsintrång som en sådan kontroll och övervakning innebär för eleverna.

Införande av webbfilter kan innebära en behandling av elevers personuppgifter. Oavsett vilken teknik (DNS etc.) som används för filtrering kan loggning ske lokalt eller i molntjänst. Det innebär i de fallen att det finns en spårbarhet till enskild elev och ett register har skapats. Det kräver att skolverksamheten uppfyller alla krav i dataskyddslagstiftningen gällande tekniska och organisatoriska åtgärder enligt artikel 32 i dataskyddsförordningen och att hög säkerhet kan garanteras.

Denna bedömning genomförs utifrån det IT-system som kommer användas och/eller köpas in. Det är viktigt att skolan hanterar uppgifterna om barn på ett säkert sätt och att tillgången till uppgifterna enbart ges till personal som har faktiskt behov av dem. Skolan måste klargöra vilka personuppgifter som hanteras i det aktuella IT-systemet som lagrar uppgifterna, hur personal tilldelas behörighet och om det finns rutiner och instruktioner för hur de som får tillgång till uppgifterna internt eller externt får använda sina behörigheter. Det är även av stor vikt att skolan ser till att företaget som tillhandahåller webbfilter inte får tillgång till elevernas personuppgifter.

Skolan kan ha ett berättigat intresse att exempelvis skydda sina informationssystem mot datavirus, spam, barnporr m.m. Det man måste vara medveten om är att det är en spaning på elevers datoranvändning. En sådan övervakning får aldrig gå utöver det som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett den. En bedömning att ett visst innehåll är olämpligt är inte ett tillräckligt skäl. Någon författning som specifikt reglerar begränsning av information på internet genom införande av webbfilter i skolverksamhet finns inte.

Konstitutionsutskottets betänkande och motioner

I konstitutionsutskottets betänkande 2018/19:1768 har ett flertal motioner om att tillsätta utredning om att begränsa spridning av pornografi och blockering av webbsidor med visst innehåll avstyrkts. Utskottet vidhåller att det är viktigt att på olika sätt motverka pornografi men att det inte är förenligt med grundlagsfästa tryck- och yttrandefriheten och att det inte i första hand bör ske genom ytterligare inskränkningar av dessa rättigheter. ¹

Barnombudsmannens pågående utredning

För information kan nämnas att regeringen den 28 februari har beslutat att ge Barnombudsmannen uppdrag att kartlägga kunskap om hur barns och ungas hälsa och relationer påverkas av pornografi. Uppdraget innebär också att inventera metoder för att stärka barns och ungas motståndskraft mot negativ inverkan av pornografi. Uppdraget ska redovisas till regeringen (Arbetsmarknadsdepartementet) senast den 30 juni 2021.

Uppdraget till Barnombudsmannen innebär att utifrån barnkonventionen kartlägga befintlig kunskap från såväl forskning som från aktörer som möter barn och unga om hur och var barn konsumerar, eller exponeras för, pornografi och hur det påverkar barns och ungas hälsa och relationer. Eventuella samband med negativa effekter hos barn och unga, till exempel våldsamt beteende i intima relationer, ska inkluderas i kartläggningen.

Den andra delen av uppdraget är att inventera metoder och arbetssätt för att stärka barns och ungas motståndskraft och skydda dem mot negativ inverkan av pornografi samt inventera metoder för att begränsa barns tillgång till pornografi. Inventeringen ska omfatta både internationella och svenska metoder och arbetssätt.

¹ Begränsa spridning av pornografi Riksdagen avslår motionerna 2018/19:1768 av Carina Ohlsson (S), 2018/19:1774 av Elin Gustafsson (S), 2018/19:1994 av Åsa Eriksson m.fl. (S) och 2018/19:2857 av Helena Vilhelmsson (C) yrkande 2.